

THE STUDY OF THE COLD WAR ERA IN FOREIGN HISTORIOGRAPHY

Dilafroz Shomirzayevna Urakova

*Senior Teacher of History at the "International Finance" Academic Lyceum
Tashkent State University of Economics*

Dilfuza Turgunbayevna Komilova

*Senior Teacher of Russian Language and Literature
at the "International Finance" Academic Lyceum
Tashkent State University of Economics
Tashkent, Uzbekistan*

ABOUT ARTICLE

Key words: Cold War, foreign historiography, revisionism, post-revisionism, international relations, historical schools, global history, methodology, ideology, culture.

Received: 02.09.25

Accepted: 03.09.25

Published: 04.09.25

Abstract: This article provides a comprehensive and in-depth analysis of how the Cold War era has been studied in foreign historiography. The research explores the theoretical and methodological approaches, debates, and scholarly perspectives of various historical schools in an expanded manner. The traditional, revisionist, post-revisionist, and new historical approaches proposed by American and Western European historians at different times are analyzed in detail, and their scholarly and ideological characteristics are presented comparatively. Furthermore, within the framework of the modern concept of global history, the reinterpretation of Cold War history, new methodological approaches, changes in contemporary scientific paradigms, and the main trends in current research are discussed in detail.

SOVUQ URUSH DAVRINING XORIJIY TARIXSHUNOSLIKDA O'RGANILISHI

Dilafroz Shomirzayevna Urakova

*"International Finance" akademik litseyi tarix fani katta o'qituvchisi
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti*

Dilfuza Turgunbayevna Komilova

*"International Finance" akademik litseyi rus tili va adabiyot fani katta o'qituvchisi
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Toshkent, O'zbekiston*

MAQOLA HAQIDA

Kalit soʻzlar: Sovuq urush, xorijiy tarixshunoslik, revizionizm, post-revizionizm, xalqaro munosabatlar, tarixiy maktablar, global tarix, metodologiya, ideologiya, madaniyat.

Annotatsiya: Mazkur maqolada Sovuq urush davrining xorijiy tarixshunoslikda qanday tadqiq etilgani keng qamrovda va chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqotda turli tarixiy maktablarning nazariy-uslubiy yondashuvlari, bahslari va ilmiy qarashlari kengaytirilgan holda yoritiladi. AQSh va Gʻarbiy Yevropa tarixchilari tomonidan turli davrlarda ilgari surilgan anʻanaviy, revizionist, post-revizionist va yangi tarixiy yondashuvlar kengroq tahlil qilinib, ularning ilmiy hamda mafkuraviy xususiyatlari qiyosiy tarzda koʻrsatib beriladi. Shuningdek, zamonaviy global tarix konsepsiyasi doirasida Sovuq urush tarixining qayta talqini, yangi metodologik yondashuvlar, zamonaviy ilmiy paradigmalardagi oʻzgarishlar hamda bugungi kun tadqiqotlaridagi asosiy tendensiyalar batafsil muhokama qilinadi.

ИЗУЧЕНИЕ ЭПОХИ ХОЛОДНОЙ ВОЙНЫ В ЗАРУБЕЖНОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

Дилафруз Шомирзаевна Уракова

старший преподаватель

истории академического лица "International Finance"

Ташкентского государственного экономического университета

Дильфуза Тургунбаевна Комилова

старший преподаватель

русского языка и литературы академического лица "International Finance"

Ташкентского государственного экономического университета

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Холодная война, зарубежная историография, ревизионизм, постревизионизм, международные отношения, исторические школы, глобальная история, методология, идеология, культура.

Аннотация: В данной статье всесторонне и глубоко анализируется, как эпоха Холодной войны исследовалась в зарубежной историографии. В исследовании расширенно освещаются теоретико-методологические подходы, научные споры и взгляды различных исторических школ. Подробно рассматриваются традиционные, ревизионистские, постревизионистские и новые исторические подходы, предложенные американскими и западноевропейскими историками в разные периоды, и их научные и идеологические особенности сопоставляются между собой. Также в рамках современной концепции глобальной истории обсуждаются новая

интерпретация истории Холодной войны, новые методологические подходы, изменения в современных научных парадигмах и основные тенденции современных исследований.

Kirish

XX asrning ikkinchi yarmi jahon tarixida eng muhim burilish davrlaridan biri bo'lgan Sovuq urush bilan belgilanadi. Mazkur davr faqatgina siyosiy va mafkuraviy qarama-qarshiliklar emas, balki iqtisodiy, madaniy, ilmiy va texnologik sohalardagi raqobatni ham qamrab oldi. AQSh va Sovet Ittifoqi o'rtasida davom etgan ushbu geosiyosiy mojaro global miqyosda xalqaro munosabatlar tizimiga chuqur ta'sir ko'rsatib, jahonning barcha mintaqalarini qamrab olgan murakkab jarayonlarga sabab bo'ldi.

Sovuq urush davrida shakllangan tashqi siyosiy qarorlar, harbiy bloklarning tashkil topishi (NATO va Varshava shartnomasi), diplomatik mojarolar, iqtisodiy embargolar, texnologik poygalar hamda mafkuraviy qarama-qarshiliklar bugungi kunda ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Bu jarayonlarning o'rganilishi xorijiy tarixshunoslikda turli metodologik yondashuvlar bilan amalga oshirilib, voqealarning talqini davrning siyosiy sharoiti va mafkuraviy ehtiyojlariga ham chambarchas bog'liq bo'lgan.

Birinchi bosqichlarda Sovuq urush voqealari asosan ideologik nuqtayi nazardan talqin etilgan bo'lsa, keyingi davrlarda metodologik yondashuvlarning xilma-xilligi ortib, yanada obyektiv va ilmiy tahlillar paydo bo'ldi. Bugungi kunda Sovuq urush tarixini faqat ikki qutbli dunyo raqobati sifatida emas, balki global tarixiy jarayon sifatida tushuntirishga qaratilgan tadqiqotlar soni tobora ko'paymoqda.

Sovuq urush tarixshunosligining asosiy bosqichlari

1. An'anaviy maktab (1940–1950-yillar oxiri):

Ushbu bosqichda G'arb tarixchilari Sovuq urushning boshlanishida asosiy javobgarlikni Sovet Ittifoqiga yuklaganlar. A. Dalles, X. Fayt kabi mualliflar SSSRning Sharqiy Yevropadagi siyosatini agressiv ekspansiya sifatida ko'rsatib, AQShning xalqaro maydondagi harakatlarini “mudofaa” sifatida talqin qilganlar. Bu yondashuv asosan g'arbiy siyosiy doiralar manfaatlariga mos bo'lib, propagandaviy tus kasb etgan. Shuningdek, u o'quvchilarda SSSRni “tajovuzkor qudrat” sifatida qabul qilishga xizmat qilgan.

2. Revizionist maktab (1960–1970-yillar):

AQSh ichki siyosiy inqirozlari, fuqarolik huquqlari harakati va Vyetnam urushi ta'siri ostida revizionist tarixchilar an'anaviy qarashlarni keskin tanqid qildilar. U. Williams, G. Kolko kabi olimlar Sovuq urushning boshlanishi va rivojlanishi uchun asosiy mas'uliyatni AQSh zimmasiga yuklab, uning tashqi siyosatini imperialistik va iqtisodiy manfaatlar bilan bog'ladilar.

Ularning tadqiqotlarida kapitalistik tizimning kengayish siyosati va xalqaro savdo-sotiqdagi ustunlikka intilish asosiy sabab sifatida ko'rsatildi.

3. Post-revizionizm (1980-yillar):

Bu yo'nalish ikki tomonlama qarashlardan voz kechib, murosali yondashuvni taklif qildi. J. Gaddis, M. Leffler va boshqa tarixchilar Sovuq urushni faqat bitta tomon siyosati bilan izohlash mumkin emasligini ta'kidlab, ham AQSh, ham SSSRning geosiyosiy manfaatlari, mafkuraviy qarashlari, xavfsizlikka oid intilishlarini birgalikda hisobga olish zarurligini ilgari surdilar. Post-revizionizm doirasida Sovuq urush yanada murakkab, ko'p qirrali jarayon sifatida talqin qilindi.

4. Yangi tarixiy maktab (1990-yillardan keyin):

SSSRning parchalanishi, Sharqiy Yevropada demokratik o'zgarishlar va arxivlarning ochilishi natijasida yangi ilmiy imkoniyatlar paydo bo'ldi. O. Westad, J. Hanhimäki kabi tarixchilar Sovuq urushni global tarix doirasida tadqiq etib, uchinchi dunyo mamlakatlarining roli, xalqaro tashkilotlarning ta'siri, madaniy va ijtimoiy omillarga alohida e'tibor qaratdilar. Bu maktab Sovuq urushni nafaqat ikki yirik davlatlar o'rtasidagi mojarro, balki butun dunyo tarixini belgilovchi murakkab jarayon sifatida ko'rdi.

Xorijiy tadqiqotlarda metodologik yondashuvlar

Sovuq urush tarixshunosligida qo'llangan metodologik yondashuvlar xilma-xil bo'lib, ular voqealarni turlicha talqin qilish imkonini berdi. Asosiylari quyidagilardir:

Geosiyosiy yondashuv: AQSh va SSSR o'rtasidagi kuch muvozanati, qurollanish poygasi, strategik qarorlar hamda xalqaro xavfsizlik masalalarini markazga qo'yadi. Bu yondashuv diplomatik muzokaralar, harbiy bloklar va global xavfsizlik arxitekturasining shakllanishini tushuntirishda muhim rol o'ynaydi.

Iqtisodiy yondashuv: Immanuil Uollerstayn va boshqa tadqiqotchilar Sovuq urushni iqtisodiy tizimlar raqobati nuqtayi nazaridan izohlashgan. Kapitalistik tizimning kengayishi, iqtisodiy sanksiyalar, xalqaro savdo siyosati va iqtisodiy yordam dasturlari (Marshall rejasi) mazkur yondashuvda asosiy omil sifatida ko'riladi.

Madaniy va mafkuraviy yondashuv: Sovuq urushda madaniy diplomatiya, axborot urushi, kino, sport musobaqalari, san'at va ilmiy hamkorlik alohida o'ringa ega bo'lgan. AQShning "yumshoq kuch" siyosati va SSSRning ideologik targ'iboti xalq ongini shakllantirishda muhim vosita sifatida tahlil qilinadi.

Global tarix konsepsiyasi: Zamonaviy tarixchilarning yondashuvlari Sovuq urushni ikki qutbli qarama-qarshilik bilan chegaralamasdan, uni butun dunyo jarayonlariga ta'sir etuvchi hodisa sifatida ko'rishga qaratilgan. Osiyo, Afrika va Lotin Amerikasi mamlakatlaridagi milliy-ozodlik harakatlari, xalqaro terrorizm, mustamlakachilikdan keyingi jarayonlar ham Sovuq urush kontekstida tahlil qilinadi.

Zamonaviy xorijiy ilmiy qarashlar

Hozirgi kunda Sovuq urushga oid tadqiqotlar yanada ko'p qirrali va kompleks xususiyat kasb etmoqda. Olimlar quyidagi masalalarga alohida e'tibor berishmoqda:

Inson huquqlari va xalqaro tashkilotlar: Sovuq urush davrida inson huquqlari masalasi, xalqaro tashkilotlar (BMT, YeXHT)ning vositachilik faoliyati, xalqaro shartnomalar va bitimlarning ahamiyati chuqur o'rganilmoqda.

Madaniyat va diplomatiya: Madaniy almashinuv dasturlari, xalqaro ko'rgazmalar, sport musobaqalari (masalan, Olimpiada o'yinlari), musiqiy va adabiy aloqalar Sovuq urush raqobatining muhim elementlari sifatida qayta talqin qilinmoqda.

Texnologik raqobat: Kosmik poyga (Sputnik, Apollo dasturi), yadro qurollari va zamonaviy axborot texnologiyalaridagi raqobat bugungi kunda ilmiy tadqiqotlarda keng yoritilmoqda. Bu jarayonlar Sovuq urushni texnologik va ilmiy raqobat sifatida ham talqin etishga imkon beradi.

Uchinchi dunyo mamlakatlari: Mustamlakachilikdan ozod bo'lgan davlatlarning xalqaro siyosatda tutgan o'rni, ularning AQSh va SSSR bilan aloqalari, xalqaro intervensiyalar, mahalliy mojarolarga tashqi kuchlarning aralashuvi Sovuq urush tarixining ajralmas qismi sifatida ko'rilmogda.

Bu tadqiqotlar Sovuq urushni faqatgina AQSh–SSSR qarama-qarshiligi sifatida emas, balki global tarixdagi keng qamrovli va murakkab tarixiy jarayon sifatida o'rganishga imkon bermoqda.

Xulosa

Xorijiy tarixshunoslikda Sovuq urushning o'rganilishi turli bosqichlardan o'tib, ilmiy paradigmalarning rivojlanishiga mos ravishda kengayib borgan. An'anaviy maktab SSSRni asosiy javobgar sifatida ko'rgan bo'lsa, revizionistlar AQShni tanqid qilgan. Post-revizionizm yanada muvozanatli yondashuvni taqdim etib, ikki tomonning ham mas'uliyatini ta'kidladi. Yangi tarixiy maktab esa Sovuq urushni global tarix doirasida ko'rib, uchinchi dunyo mamlakatlarining roliga alohida e'tibor qaratdi.

Bugungi kunda Sovuq urush tarixiga oid tadqiqotlar yanada kengroq va murakkabroq bo'lib, inson huquqlari, madaniyat, texnologik raqobat va xalqaro hamkorlik masalalarini ham qamrab olmoqda. Bu esa mazkur davrni nafaqat ikki qutbli mojaro, balki global tarixiy jarayon sifatida kompleks tarzda tahlil qilish imkonini bermoqda. Shuningdek, yangi arxiv manbalari, qo'shimcha tadqiqot metodlari va komparativ tarixiy yondashuvlar Sovuq urush tarixini o'rganishda yangi ufqlarni ochmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Gaddis J. The Cold War: A New History. New York: Penguin Press, 2005.
2. Leffler M. For the Soul of Mankind: The United States, the Soviet Union, and the Cold War. New York: Hill and Wang, 2007.

3. Williams W. *The Tragedy of American Diplomacy*. New York: Dell, 1959.
4. Kolko G. *The Limits of Power: The World and United States Foreign Policy, 1945–1954*. New York: Harper & Row, 1972.
5. Westad O. A. *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
6. Hanhimäki J. *The Rise and Fall of Détente: American Foreign Policy and the Transformation of the Cold War*. Washington: Potomac Books, 2013.
7. Gardner L. *Architects of Illusion: Men and Ideas in American Foreign Policy, 1941–1949*. Chicago: Quadrangle Books, 1970.
8. Zubok V. *A Failed Empire: The Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2007.
9. McMahon R. *The Cold War: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
10. Wallerstein I. *The Modern World-System*. New York: Academic Press, 1974.
11. Taubman W. *Khrushchev: The Man and His Era*. New York: W. W. Norton, 2003.
12. Hobsbawm E. *Age of Extremes: The Short Twentieth Century, 1914–1991*. London: Michael Joseph, 1994.
13. LaFeber W. *America, Russia, and the Cold War, 1945–2000*. Boston: McGraw-Hill, 2002.
14. Reynolds D. *One World Divisible: A Global History Since 1945*. New York: W. W. Norton, 2000.
15. Beschloss M. *Mayday: Eisenhower, Khrushchev, and the U-2 Affair*. New York: Harper & Row, 1986.